

ԳՐԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ. ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԱՍԱՏՈՒՐ ՄԱՐՅԱՆ

Բանասիրական գիտությունների թեկնածու

Երևանի Ն. Վ. Գոգոյի անվան հ. 35 հիմնական դպրոցի տնօրեն

ԱՐՇԱԿ ՍԱՊՈՅԵԱՆ. ԿԵՆՍԱՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

(Երևան, 2018)

Ինչպես մի շարք ազգայնահենք գիտություններ, այնպես եւ Հայագիտությունը, խորհրդային կարգերի փլուզումից հետո հայտնվեցին անտարբերության տիրույթում: Թվում էր՝ անկախացումից հետո առավել նպաստավոր պայմաններ պետք է ստեղծվեին ազգային բովանդակություն ունեցող գիտությունների, ամենից առաջ՝ Հայագիտության զարգացման համար: Սակայն ունեցանք հակառակ պատկերը, որը տիրապետող է մինչ օրս: Հիմնականում այդ էր պատճառը, որ շատ հայագետ-միջնադարագետներ լքեցին Հայագիտության ասպարեզը՝ մղվելով դեպի ավելի «նորաձեւ» ոլորտներ: Բայց եւ այնպես, ի հեճուկս առկա բազում դժվարությունների, Հայագիտության հանդեպ շարունակվող ուշադրություն պակասի կամ, ավելի ճիշտ՝ իսպառ բացակայության պայմաններում ինչպես անցած տարիներին, այնպես եւ հիմա «միջնադարագիտության չավիղներում» «անմնացորդ նվիրումով» (Ա. Մադոյանին նվիրված հոդվածների վերնագրեր են) արժեքավոր ու հայանպաստ պրպտումներ են կատարում մի քանի գիտնականներ: Իհարկե, այդ շարքը գլխավորում է ոչ միայն գիտական շրջանակներին, այլեւ ընթերցողական ավելի լայն հանրությունը քաջ հայտնի միջնադարագետ Արշակ Մադոյանը:

Տարին հոբելյանական է նրանով, որ լրանում է հանրաճանաչ հայագետի՝ բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Արշակ Մադոյանի ծննդյան 80-ամյակը: Այդ առիթով նորերս ընթերցողի սեղանին է դրվել անվանի գիտնականի «Կենսամատենագիտությունը»: Ի դեպ, այն իրողությունը, որ մատենագիտական սույն կարեւոր ցանկը

(այն իրավամբ սեղանի գիրք կարող է դառնալ միջնադարագիտությունում զբաղվողների համար) լույս է ընծայվել հեղինակային հրատարակությունում, վերելում շարադրվածի մի ավելորդ հաստատումն է:

Դեռեւս 2008 թվականին, Արշակ Մադոյանի յոթանասուն ամյակի կապակցությամբ, հրապարակի վրա դրվեց վաստակաշատ հայագետի «Մատենագիտություն» առաջին հրատարակությունը: «Հայաստանի Հանրապետություն» օրաթերթը եւ «Գրական թերթը», անդրադառնալով այդ հրատարակությանը, իրենց էջերում տպագրեցին բավական ծավալուն գրախոսություններ, որոնցում տողերիս հեղինակը փորձել էր տալ նշանավոր հայագետի վաստակի գնահատությունը եւ արժեւորել այդ գնահատականը հաստատող «Մատենագիտություն» հրատարակումը: Հետեւապես, միաժամանակ գրված երկու գրախոսականներում առկա անխուսափելի կրկնություններից գոնե երրորդ դեպքում գերծ մնալու միտումով մենք կաշխատենք չանդրադառնալ նշված աշխատանքներում տեղ գտած գնահատականներին:

«Մատենագիտություն» երկրորդ, լրամշակված հրատարակությունը՝ արդեն «Կենսամատենագիտություն» վերտառվածությամբ, բնականաբար իրենից նախ եւ առաջ ներկայացնում է մատենագիտական նախորդ ցանկի շարունակությունը՝ վերջին տասնամյակի ընթացքում Ա. Մադոյանի իրականացրած գիտական ուսումնասիրություններին վերաբերող տվյալների հավելումով: Անշուշտ, կազմողի աշխատանքը դրանով չի սահմանափակվում: Վերջինս անփոփոխ է թողել հին մատենագիտության կառուցվածքը, սակայն դրա փոխարեն ավելի հարստացրել է մատենագիտական բաժինների բովանդակությունը՝ հավելելով փաստական նոր նյութ: Թեպետ հակիրճ առաջաբանում նշված է, որ ներկա հրատարակությունը «...չնայած մեր գործադրած ջանքերին, այնուամենայնիվ ամբողջական չէ», կարելի է պնդել, որ դա ընդամենը կազմողի (կարգա՝ Մադոյանների գերդաստանի հայագիտությամբ զբաղվող ճյուղի բոլոր ներկայացուցիչների) համեստության եւ պարկեշտության արտահայտությունն է: Բանն այն է, որ գրախոսվող հրատարակության՝ 1962–2007 թվականներին վերաբերող ցանկերում կատարվել են բավականին էական լրացումներ: Օրինակ, եթե նախորդ հրատարակության «Գրքեր, հոդվածներ, հրապարակումներ» բաժնի՝ մինչեւ 2007 թվականի ավարտն ընկած շրջանում ներառված է Ա. Մադոյանի թվով 438 միավոր աշխատանք, ապա նոր հրատարակության նույն բաժնում նույն ժամանակահատվածի համար հաշվվում է արդեն 454 միավոր հոդված: Պետք է ասել,

որ լրամշակված եւ ամբողջականացված են «Կենսամատենագիտություն» «Խմբագրական աշխատանք» եւ «Գրախոսություններ, արձագանքներ» բաժինները եւս: Դա, ինչ խոսք, առավել մեծացնում է ներկա մատենագիտության արժեքն ու նշանակությունը:

Ա. Մադոյանի «Կենսամատենագիտություն» լավագույնս պատկերացում է տալիս հեղինակի գիտական հետաքրքրությունների մասին, իսկ դրանք բազմազան են, չեն եզրագծվում միայն միջնադարագիտության սահմաններով եւ բազմաշերտ են: Ընդ որում, բազմազանությունը վերաբերում է թե ուսումնասիրվող հեղինակներին ու գործիչներին, թե հետազոտվող գրական տեսակներին ու սեռերին: Հայագետի նախասիրությունների ծիրում են հայ գրական եւ պատմական իրականության տարբեր ժամանակաշրջաններն ու տարբեր տարածաշրջանները, հայ-լեհական, հայ-ռուսական, հայ-իսպանական գրական ու մշակութային առնչությունները եւ այլն: Ուշագրավ է, որ Ա. Մադոյանը հեղինակել է նաեւ հոգվածներ պատմագիտական եւ լեզվաբանական ուղղվածությամբ: Նրա գիտական գործունեության մեջ ոչ երկրորդական տեղ են զբաղեցնում Հայ Եկեղեցու հանգուցային հարցերի քննությունը, հոգեւորական առանձին գործիչների կյանքի ու գործի անդրադարձները, եկեղեցական վավերագրերի հրապարակումն ու հետազոտումը եւ այլն:

Բազմազան ու բազմաշերտ է Արշակ Մադոյանի գիտական գործունեության ոչ միայն նյութն ու թեման, այլեւ դրանց մատուցման կերպն ու ձեւը: Տաղանդավոր հայագետի հիրավի բեղուն գրչի ուժով ստեղծվել ու այսօր եւս ստեղծվում են ամենատարբեր «գիտական տեսակներին» պատկանող աշխատանքներ՝ մենագրություններ ու համահեղինակ ունեցող գործեր, գիտական աշխատություններ ու հրապարակումներ, հոբելյանական ու բանավիճային հոգվածներ, գրախոսություններ ու արձագանքներ: Ա. Մադոյանի ձեւակերպումները գիտականորեն համոզիչ ու հստակ են, բնութագրումները՝ խորապես դիպուկ եւ սուր նաեւ այնպիսի «ոչ գիտական» տեսակներով ստեղծագործելիս, ինչպիսիք են զրույցն ու ակնարկը, ուղեգրությունն ու հուշապատումը:

«Խոսքի նկատմամբ խստապահանջություն»: Այսպես է վերնագրված Ա. Մադոյանի հոգվածներից մեկը: Գրավոր խոսքի հանդեպ այդ նույն խստապահանջ մոտեցումը հետեւողականորեն պահպանելու սկզբունքով ու հավատամքով են հատկանշվում Արշակ Մադոյանի բոլոր գրվածքները, ինչ տեսակին էլ որ դրանք պատկանելու լինեն:

Մեր ժամանակների ու գալիքի գրականագետները Ա. Մադոյանից սովորելու շատ բան ունեն (իսկ ներկա «Մատենագիտությունը» գրա հնարավորությունը լիովի ընձեռում է) եւ սովորելու շատ բան հաստատապես կունենան վաղը՝ պատմական խորքային վերլուծություններ ու գրական հետաքրքիր մեկնաբանություններ անելու կերպ, բանասիրական ճշտումներ ու բնագրային ճշգրտումներ կատարելու ճիշդ, ձեռագրեր կարդալու եւ ծայրակապեր (աքրոստիքոս) վերծանելու առանձնակի վարպետություն եւ այլն: Եւ այդ ամենը՝ շարագրված գիտական, բայց սահուն ոճով, գեղեցիկ հայերենով եւ պատկերավորման տպավորիչ միջոցներով:

Անվանի գրականագետ Լեւոն Մկրտչյանը «Վահագնի ծնունդ»-ից մինչեւ Սայաթ-Նովա» ուսումնասիրության մեջ անդրադառնում է «Ի տէր Առաքելոյ ասացեալ վասն լուսեղէն ծաղկանցն» բանաստեղծությանը, որը գրված է բարդ ու բազմաստիճան ծայրակապի ձեւով: 39 քառատողից կազմված բանաստեղծության 36 տների առաջին տողերի սկզբնատառերը հոգում են Հայոց այբուբենը, 37 տների չորրորդ տողերի սկզբնատառերը՝ ԺԴ.-ԺԵ. դարերի բանաստեղծի անունն ու ոտանավորի խորագիրը: «Իսկ բոլոր 39 տների երկրորդ եւ երրորդ տողերի սկզբնատառերը առանձին-առանձին արտաբերում են երկու երկտող տներ: Այս ձեւով ստացվում է հանգավորված, ութմական առումով խիստ կայուն մի քառատող բանաստեղծություն» (Լ. Մկրտչյան, «...Իմանալ զբանս հանճարոյ», Երեւան, 1985, էջ 173): Եւ որովհետեւ Առաքել Սյունեցու գաղտնագիր ծայրակապը բացել է ոչ այլ ոք, քան Արշակ Մադոյանը, որ զբաղվել է միջնադարի բանաստեղծի ստեղծագործությամբ դեռեւս իր արգասավոր գիտական ճանապարհի սկզբներին, ուրեմն, ինչպես իրավացիորեն գրում է Լ. Մկրտչյանը, ծայրակապում գաղտնագրված նույն բանաստեղծության՝ ծաղկած լուսափթիթ ծառի մասին տողերը հասցեագրված են հենց Արշակ Մադոյանին.

Ծառ ես ծաղկեալ լուսափթիթ,
Եթէ առնես զոր կայ ի գիտ,
Պայծառասցիս հոգով քոյին,
Ի լուսեղէն առագաստին:

